

M. V. Duka

HOW TO READ NON-VERBAL SIGNALS IN FICTION

**(тексти та завдання
для домашнього читання)**

Навчально-методичний посібник
для студентів мовних спеціальностей

Друге видання, стереотипне

Суми
Університетська книга
2018

УДК 811.111(075.4)

Д 81

Друкується згідно з рішенням Вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Протокол № 11 від 27.05.2014

Рецензенти:

Вікович Р.І., кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Черниш В.В., кандидат педагогічних наук, професор кафедри методики викладання іноземних мов Київського національного лінгвістичного університету

Дука М.В.

Д 81   **How to Read Non-Verbal Signals in Fiction** (тексти та завдання для домашнього читання): навчально-методичний посібник для студентів мовних спеціальностей (англійською мовою). 2-ге вид., стер. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2018. 144 с.

Навчально-методичний посібник розроблений з урахуванням специфіки аспекту домашнє читання, який є частиною курсу «Практика англійської мови». У посібнику запропоновано вісім уроків для студентів старших курсів мовних вищих навчальних закладів. Усі види вправ, представлені у посібнику, призвані комплексно реалізувати практичну, освітню, розвиваючу та виховну мету.

Для студентів вищих навчальних закладів.

УДК 811.111(075.4)

© Дука М.В., 2018

© ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2018

Cram your head with characters and stories. Abuse your library privileges. Never stop looking at the world, and never stop reading to find out what sense other people have made of it. If people give you a hard time and tell you to get your nose out of a book, tell them you're working. Tell them it's research.

Jennifer Weiner

CONTENTS

Передмова	6
Тестові завдання для визначення початкового рівня навченості майбутніх філологів розуміння невербальних засобів комунікації у творах сучасної англомовної художньої літератури	14
Lesson 1	
<i>Introduction: a general idea of non-verbal behavior</i>	28
Lesson 2	
<i>Fictional characters and their non-verbal characteristics</i>	36
Lesson 3	
<i>Kinesthetic types of non-verbal signals: gestures, mimics, poses etc</i>	43
Lesson 4	
<i>Voice and vocal cues</i>	56
Lesson 5	
<i>Body adornment (clothes, jewelry, hairstyle, tattoos, etc.)</i>	66
Lesson 6	
<i>The nominations of non-verbal signals: personal names</i>	78
Lesson 7	
<i>Non-verbal signals in context: rituals</i>	90
Lesson 8	
<i>Non-verbal signals in context: parents-children relations</i>	104

Тестові завдання для визначення кінцевого рівня навченості майбутніх філологів розуміння невербальних засобів комунікації у творах сучасної англомовної художньої літератури	120
Ключі до деяких завдань	133
Ключ до тестових завдань для визначення початкового рівня навченості майбутніх філологів розуміння невербальних засобів комунікації у творах сучасної англомовної художньої літератури	135
Ключ до тестових завдань для визначення кінцевого рівня навченості майбутніх філологів розуміння невербальних засобів комунікації у творах сучасної англомовної художньої літератури	138
Джерела ілюстрованого матеріалу	141

ПЕРЕДМОВА

Одним із ключових завдань методики навчання іноземних мов і культур сьогодні є формування в суб'єктів навчання міжкультурної комунікативної компетентності, яка базується на знаннях і вміннях щодо реалізації міжкультурного спілкування. Відомо, що міжкультурне комунікативне спілкування забезпечується як вербальними, так і невербальними компонентами комунікації. Ефективним може вважатися лише таке спілкування, учасники якого здатні інтерпретувати невербальні засоби комунікації, котрі є носіями значного обсягу інформації про співрозмовника, носія іншої мови й культури.

У роботах багатьох науковців є дані про використання в комунікаційному процесі окремих засобів здійснення спілкування. Так, 7% складають вербальні засоби комунікації; 38% – фонетичне оформлення мовлення (інтонація, тон, тембр тощо); 55% – міміка, жести, рухи тіла тощо¹. Таким чином, в процесі спілкування лише 7% інформації передається за допомогою мовних засобів, а більшість смислового навантаження несуть особливості невербальної поведінки.

Невербальні засоби комунікації, до яких належать жести, міміка, пантоміміка, зміни особистого простору, дистанції, голосові варіації, а також ситуативні деталі статичного характеру, такі як одяг, стиль зачіски, аксесуари, прикраси, татуювання та інше, є компонентами, котрі обов'язково мають бути врахованими під час інтерпретації художнього твору.

Усе, що відбувається в тексті, втілюється за допомогою найповнішої характеристики героя літературного твору, якісна

---

¹ Тер-Минасова С.Г. Война и мир языков и культур / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2008. – С. 95.

інтерпретація характеристик і вчинків якого сприяє не тільки розумінню особистості самого персонажа, але й щонайповнішому розкриттю загальної ідеї твору.

Поняття „персонаж” є збіркою назвою тієї сукупності засобів зображення, завдяки яким окреслюється конкретно-чуттєва даність, образ дійової особи, створюваний її портретом, костюмом, мовою, вчинками, характеристиками з боку інших персонажів, котрі ведуть оповідь.

У літературі невербальні засоби комунікації зустрічаються в діалогах, які відбуваються між персонажами, а також у ті моменти, коли автор твору здійснює опис їхньої зовнішності та поведінкових особливостей. Основним призначенням невербальних засобів комунікації у творі є створення образу героя, його статичного або динамічного (психологічного) портрета. Крім того, вони слугують додатковим джерелом інформації про соціальний статус комуніканта, його фізіологічні особливості, а також стосунки з іншими учасниками процесу спілкування.

Автори сучасних літературних творів зазвичай уникають прямої характеристики свого персонажа. Письменники не пропонують читачеві вже сформований, „прокритикований” портрет героя та уникають нав'язувати власні думки щодо того чи іншого аспекту його життя. Персонаж у творі зображується відповідно до методу непрямой характеристики за допомогою окремих деталей. Сучасна англійська художня література повна вказівками на значущу невербальну поведінку героїв – їхні жести, рухи тіла, мімічні рухи, інтонації, які автор зображує паралельно із вербальною взаємодією персонажів.

Таким чином, акцент із експліцитно виражених якостей особистості героїв у сучасних творах зміщується на їх імпліцитне

зображення за допомогою невербальної поведінки. Якщо у прикладах класичної прозової літератури автори надавали певну характеристику персонажу експозиційно, в момент введення останнього у твір, то автори сучасного прозового твору ставлять перед читачем завдання зібрати так званий „пазл”, який складається із розташованих по всьому тексту непрямих характеристик персонажа. Такий стиль зображення персонажа у творах сучасної художньої літератури потребує від читача аналітичної роботи з метою осмислення особливостей презентації автором тієї чи іншої деталі портрету героя та ролі, яку ця деталь відіграє в контексті всього твору.

Загальновідомо, що художній текст є комунікативною одиницею, яка сформована у так званий „системі координат” „ЩО? ДЕ? КОЛИ”, у якій Людина – герой, персонаж займає головну позицію. Все, що відбувається в тексті, втілюється за допомогою найповнішої його (героя) характеристизації². Отже, якісна інтерпретація характеристик та вчинків героя літературного твору сприяє не тільки розумінню особистості самого персонажа, але й якнайповнішому розумінню загальної ідеї твору та авторського задуму, адже текст – є „...живим організмом, цілісною ідейно-художньою системою, де всі елементи взаємодіють та співвіднесені із цілим”³.

Виділяючи невербальні засоби комунікації із загальної канви тексту як самостійний елемент з метою його аналізу у процесі

---

² Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту: Навчальний посібник для студентів старших курсів фак-тів англ. мови / В.А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – С. 78.

³ Корман Б.О. Изучение текста художественного произведения / Б.О.Корман. – М.: Издательство „Просвещение”, 1972. – С.19.

навчання студентів, потрібно постійно пам'ятати про умовність такої їх самостійності. Таким чином, завданням студента в процесі розуміння невербальних засобів комунікації у художньому творі, має бути не просто аналіз невербальних засобів комунікації, відокремлених від подій твору, а розгляд їх у контексті, встановлення зв'язку цього елемента з іншими та визначення його функції в ідейно-художній системі цілого твору.

На відміну від ролі невербального коду в реальному житті, розуміння невербальних засобів комунікації в письмовому творі є особливо важливим, адже вони розкривають загальний задум письменника. Отже, художній текст постійно апелює до необхідності формування в суб'єктів навчання вміння розуміти невербальні засоби комунікації в художньому творі, неволодіння яким може призводити до комунікативних збоїв і невдач.

Завданням посібника є подолання основних труднощів навчання майбутніх філологів розуміння невербальних засобів комунікації у творах сучасної англійської літератури серед яких: 1) множинність видового складу невербальних засобів комунікації; 2) їхня соціокультурна забарвленість; 3) індивідуально-авторська специфіка вираження у творі; 4) наявність у читача системи минулих (фонових) знань та 5) уміння виводити значення невербальних засобів комунікації із локального та глобального контекстів.

Представлені у посібнику навчальні текстові матеріали відібрані з урахуванням системи принципів відбору, яка складається з двох груп: 1) *загальні принципи, що пов'язані з урахуванням особливостей та потенцій художнього твору* (автентичності текстового матеріалу; доступності навчального текстового матеріалу; естетичного впливу на читача; соціокультурної цінності; ситуативно-тематичний; новизни та

сучасності) та 2) *специфічні принципи, що відбивають специфіку невербальних засобів комунікації та, у свою чергу, уточнюють та є підпорядкованими принципу соціокультурної цінності* (концентованої презентації невербальних засобів комунікації у фрагментах художніх творів; їх вживаності та поширеності у представників інших лінгвокультур; відбору невербальних засобів комунікації за характером їх презентації в тексті; відбору невербальних засобів комунікації за смисловим навантаженням, яке вони несуть у творі).

Наведені у посібнику вправи та завдання спрямовані вирішити проблему неадекватного розуміння невербальних засобів комунікації у творах і, як результат, сприяти інтегрованому формуванню лінгвосоціокультурної компетентності, тобто здатності й готовності до іншомовного міжкультурного спілкування, і компетентності в читанні.

У навчально-методичному посібнику представлено вісім уроків, розроблених з урахуванням викладання аспекту „домашнє читання” у вищих мовних навчальних закладах. Перший та другий уроки присвячені формуванню/ актуалізації у студентів фонових знань щодо специфіки невербальних засобів комунікації, а також літературознавчих понять, таких як персонаж і сюжет, та їх основних характеристик. Починаючи з третього уроку, студентам пропонуються фрагменти творів сучасної англomовної художньої літератури з розробленими для них вправами. Робота з творами проводиться, відповідно до загальноприйнятого підходу в методиці навчання іноземних мов і культур, у три етапи, серед яких передтекстовий, текстовий та післятекстовий етап.

Вправи передтекстового етапу створюють підґрунтя для розуміння студентами невербальних засобів комунікації у творах через зняття ймовірних труднощів сприйняття імпліцитного повідомлення, яке вони несуть. Головними завданнями цього етапу є такі:

- 1) *формування та/або актуалізація наявних фонових знань* студентів щодо типів невербальних засобів комунікації відповідно до фізичної природи їх продукування; їх значення та функцій; специфіки вербальної репрезентації у творах сучасної англомовної художньої літератури;
- 2) *ознайомлення студентів-філологів із нормами (стандартами) і ситуаціями використання невербальних засобів комунікації у Великій Британії та Америці*, порівняння їх із стандартами використання невербальних засобів у рідному студентам лінгвокультурному середовищі;
- 3) *актуалізація знань студентів про композиційно-структурні елементи художнього твору*;
- 4) *оволодіння студентами навичкою співвіднесення номінацій невербальних засобів комунікації зі значенням останніх* та
- 5) *створення мотивації до читання*.

До основних видів роботи на цьому етапі відносимо бесіду викладача зі студентами, читання додаткової науково-популярної літератури, демонстрацію фотографій або ілюстрацій, які відповідають темам занять, коментування окремих невербальних засобів комунікації, вилучених із тексту, застосування пам'яток щодо вибору типів невербальних засобів комунікації відповідно до ситуацій їх використання. Такі види роботи, котрі передують процесу читання, мають забезпечити готовність студентів до адекватного сприйняття невербальних засобів комунікації в тексті твору.

Вправи текстового етапу виконуються в процесі читання, коли студенти вже набули та / або активізували відповідні фонові знання щодо невербальних засобів комунікації та сформували навичку їх

співвіднесення з номінаціями, за допомогою яких вони репрезентовані в тексті. Тож основною метою другого етапу є власне *оволодіння вміннями розуміння невербальних засобів комунікації у процесі читання твору англомовної художньої літератури*. Специфікуючи завдання цього етапу, визнаємо важливість оволодіння такими вміннями, як ідентифікація невербальних засобів комунікації в тексті, виведення значення невербальних засобів комунікації як на рівні локального, так і на рівні глобального контексту, антиципація подальшого перебігу подій у тексті на основі розуміння невербальних засобів комунікації, інтерпретація стилістичного ефекту використання автором номінацій невербальних засобів комунікації, а також порівняння їх типів і значень в українській та англомовній лінгвокультурах.

Метою останнього післятекстового етапу є вдосконалення вмінь студентів розуміти невербальні засоби комунікації у творах і, як результат, *цілісне розуміння художнього твору на основі аналізу інформації, носіями якої є невербальні засоби комунікації*. Крім того, до важливих завдань цього етапу також належить *контроль точності й глибини розуміння студентами інформації, яку несуть невербальні засоби комунікації* як з боку викладача, так і взаємоконтроль студентів та самоконтроль. Отже, вправи та завдання цього етапу спрямовано на оволодіння студентами вміннями аналізувати розвиток сюжету з урахуванням застосованих автором невербальних засобів комунікації, характеризувати героїв художніх творів, пояснювати причини й мотиви, суспільне значення їхньої поведінки, а також виводити тему, ідею, авторське ставлення на основі розуміння інформації, носіями якої є невербальні засоби комунікації, формулювати висновки про прочитане з урахуванням власного життєвого досвіду.